

עלון בני דוד – פרשת ויחי המשפחה לא מעל לכול

התקבע בתודעתנו שלא ניתן לצפות מאנשים לצאת נגד בני משפחתם, גם אם הללו אשמים בעבירות חמורות. אנו גם מקבלים בהבנה כשאנשים דורשים לפעול למען בן משפחתם, גם אם הדבר עלול להביא לפגיעה בבני משפחות אחרות. אנו אפילו מצפים מבני משפחה להתנהג כך, כאילו שזו חובתם. אולם בפרשתנו אנו רואים שיעקב אבינו סולל לנו דרך אחרת. במקום להיפרד מכל בניו במילים חמות ומלטפות, הוא מוצא לנכון גם לגעור ולהוכיח במי שחרגו מן הנורמות המוסריות והערכיות של בית ישראל. לראובן הוא אומר "פחז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה" (בראשית מט ד), ועל שמעון ולוי הוא ממטיר אש וגופרית (שם שם ה-ז): "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכתיהם. בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי כי באפם הרגו איש וברצנם עקרו שור. ארוז אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחקם ביעקב ואפיצם בישראל".

כך יעקב מלמד אותנו שהנאמנות המשפחתית אינה חשובה יותר מערכי הטוב והיושר, המוסר והצדק. ואמנם לא נעים להזכיר את הדברים הללו דווקא בשעה שהוא נפרד מבניו, אולם היא הנותנת, יעקב כנראה רואה בעקרון הזה חלק מצוואתו – בית ישראל ייבנה לדורות מכוח הידיעה שהערכים המקודשים לו עומדים מעל לכול, אפילו מעל לקשרי משפחה.

את אותו מסר יעביר לנו משה רבנו באחד הפסוקים המטלטלים ביותר בתורה. לאחר חטא העגל משה מצווה בשם ד': "שימו איש חרבו על ירכו עברו ושובו משער לשער במחנה והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרבו" (שמות לב ז). מובן שהכוונה איננה שאדם יחפש דווקא את אחיו כדי לעשות בו דין, אלא אפילו על מנת כן, אפילו אם יהיה צורך בדבר הנורא הזה, הנאמנות לקדוש ברוך הוא גוברת על הנאמנות למשפחה.

המדרש (קהלת רבה, פרשה ב פסוקה יז) מספר על רבי מאיר שהיה משתכר שלושה סלעים לשבוע מעבודתו כסופר סת"ם. בשני שלישי ממשכורתו השתמש להוצאותיו השוטפות, ובשליש הנוסף היה מפרנס תלמידי חכמים. כשתלמידיו התפלאו על כך שהוא לא שומר ממון עבור ירושתם של ילדיו, השיב בחריפות רבה: אם בני יהיו צדיקים, הרי שיזכו להתפרנס בזכות עצמם, "ואם לאו, מה אני מניח את שלי לאויבי המקום?"

אנו מכירים את רבי מאיר מאינספור מקורות בדברי חז"ל. אין ספק שככול אדם, הוא אהב את בני ביתו ורצה בטובתם. בכל זאת מצא לנכון לומר כך, אולי כדי לחנכו לאותו עקרון – הנאמנות לבני המשפחה לעולם לא תחפה על הנאמנות לאמת ולמוסר, שהיא היא הנאמנות למקום.

נשתירו בידנו עדויות קורעות לב מימי השואה על הורים שנמנעו מלהציל את ילדיהם כשהם הבינו שהצלתם כרוכה בהכרח בהריגתם של אחרים. מי מאתנו יכול לומר בביטחון שהיה עומד בניסיון כזה? ועם זאת, עלינו לחנך לכך.

איננו באים לומר שיש להתאכזר ולהתנכר לבני משפחה שכשלו, אבל יש הבדל בין חיזוק ועידוד גם ברגעים הקשים, מתוך מגמה לסייע בחזרה בתשובה, בתיקון ובשיקום, לבין חיפוי על עבירות וכשלים מוסריים תוך פגיעה בקורבנות.